

NGƯ DÂN MIỀN TRUNG KHỞI KIẾN HÃNG FORMOSA, NHỮNG VẤN ĐỀ PHÁP LÝ VÀ THỰC TẾ ĐẶT RA.

Thiện Ý

Các nguồn tin từ Việt Nam cho hay, ngày 26-9-2016 vừa qua, khoảng 600 ngư dân ở tỉnh Nghệ An bị hại đã đến một tòa án cấp thị xã của tỉnh Hà Tĩnh để nộp đơn khởi kiện nhà máy Formosa vì đã gây ra thảm họa môi trường biển hồi tháng 4 năm nay, gây thiệt hại nặng nề về vật chất cũng như tinh thần trước mắt và di hại nghiêm trọng lâu dài cho hàng ngàn gia đình ngư dân chuyên sống bằng nghề đánh bắt cá tại bốn tỉnh thuộc Miền Trung Việt Nam.

Vì vậy ngư dân khởi kiện trước cơ quan tư pháp Việt Nam để đòi bồi thường tương xứng với những thiệt hại đã có và đòi đóng cửa vĩnh viễn công ty Formosa của người Đài Loan để tránh tác hại lâu dài về sau cho môi trường và sinh thái biển, làm mất nguồn sống duy nhất của hàng ngàn gia đình đã sống bằng nghề đánh bắt cá bao đời nay trong vùng chịu ảnh hưởng.

Nhân vụ khởi kiện này, một số vấn đề pháp lý và thực tế sau đây được đặt ra.

1.- Hãng Formosa đã hoạt động trên căn bản pháp lý nào?

Theo sự hiểu biết của chúng tôi, có tham khảo một số các luật sư đang hành nghề tại Việt Nam, căn bản pháp lý đầu tiên là Luật Đầu Tư Việt Nam (LĐT-VN) quy định rõ các lãnh vực đầu tư, điều kiện và thủ tục đầu tư chung và riêng đối với các thể nhân hay pháp nhân đầu tư có yếu tố nước ngoài. Theo đó, Công ty TNHH gang thép Hưng Nghiệp Formosa Hà Tĩnh (FHS), chi nhánh của [Tập đoàn nhựa Formosa](#). Formosa là chủ đầu tư dự án khu liên hợp gang thép, cảng nước sâu Sơn Dương, và nhà máy điện tự cung, bắt đầu được cấp Giấy phép đầu tư (GPĐT) từ năm 2008) với tổng vốn đầu tư gần 10 tỷ Mỹ kim (công suất hơn 10 triệu tấn/năm ở giai đoạn I) và đang có kế hoạch tăng vốn lên 27 tỷ USD (20 triệu tấn/năm ở giai đoạn II). Nội dung GPĐT quy định các điều kiện sách mà chủ đầu tư phải thi hành trong quá trình sản xuất và phải tuân thủ luật pháp Việt Nam có liên quan theo từng lãnh vực. Một bạn luật sư trong nước được tham khảo cho biết:

“Giấy phép đầu tư đã cấp cho Formosa đã có hiệu lực pháp luật theo LUẬT ĐẦU TƯ VIỆT NAM. Sau khi có GPĐT để có thể hoạt động thì Formosa phải xin nhiều, rất nhiều giấy phép con. Thí dụ khi xây dựng nhà

máy thì phải xin giấy phép xây dựng của Bộ Xây dựng....Khi xảy ra vụ ô nhiễm môi trường thì báo chí tập trung vào việc Giấy phép xả nước thải đã cấp cho Formosa, có cho phép Formosa , thải nước thải của nhà máy như thế nào. Báo chí lúc đầu sôi lửa bỏng cho biết , Giấy phép cho Formosa thải nước thải còn cho nó thải nước gấp 5 lần mà nó đã thải ra....

Các LS chúng tôi đã chỉ ra rằng Luật Hình sự mới 2015, đã có điều luật truy cứu trách nhiệm hình sự PHÁP NHÂN nhưng có lẽ do đụng đến Formosa nên Luật HS này đã bị ngưng áp dụng--- dĩ nhiên còn nhiều yếu tố khác nữa mà Luật này chưa có hiệu lực đã phát hiện quá nhiều lỗi sai...”

Như vậy, Ủy Ban Nhân Dân Tỉnh Nghệ Tĩnh cung cấp mặt bằng đã cấp “Giấy phép con” cho bên kia là công ty Formosa bỏ vốn đầu tư tìm kiếm lợi nhuận. Vì vậy mới có chuyện UBND Hà Tĩnh vượt quyền khi cho phép Formosa sử dụng đất mặt bằng 70 năm mà không thông qua cơ quan chủ quản trung ương cấp bộ như Luật đầu tư đòi hỏi, vi phạm Luật Đất Đai qui định thời hạn thuê đất có yếu tố nước ngoài tối đa là 50 năm. Trách nhiệm vi phạm thuộc về chính quyền, nhưng người chịu trách nhiệm cao nhất là Bí thư tỉnh ủy Võ Kim Cự theo nguyên tắc “Đảng lãnh đạo” nên báo chí công luận đã quy kết tội Ông Cự là thế.Theo một luật sư trong nước thì “*Hoạt động SXKD của Formosa liên quan đến lãnh vực nào thì Bộ chuyên ngành chịu trách nhiệm, thí dụ, liên quan đến Lao động thì Bộ LĐTBXH chịu trách nhiệm và Sở LĐTBXH của tỉnh cũng phải chịu trách nhiệm. Nếu Formosa yêu cầu phải có lao động người Hoa thì phải làm đơn yêu cầu.....*”.

Trong hiện vụ công ty Formosa đã nhận lỗi trong vụ xả nước thải độc hại gây ra cá chết hàng loạt, với số lượng lớn hàng triệu cá đủ loại phơi mình thành đồng dọc theo bờ biển 4 tỉnh Miền Trung Việt Nam là Nghệ Tĩnh, Quảng Bình, Huế, Quảng trị. Trong ngày 30-6-2016, Bộ trưởng – Chủ nhiệm Văn phòng Chính phủ Mai Tiến Dũng chủ trì họp báo công bố nguyên nhân cá chết bất thường tại 4 tỉnh miền Trung,các viên chức lãnh đạo Formosa đã phải nhận lỗi và công khai xin lỗi người dân, công khai nhận trách nhiệm về những vi phạm và sai phạm của mình và chấp nhận bồi thường vật chất 11.500 tỷ đồng Việt nam tương đương với 500 triệu Mỹ kim. Formosa còn cam kết khắc phục, sửa đổi về công nghệ của nhà máy, cam kết không để tái phạm, tái diễn việc gây ô nhiễm môi trường, cam kết tuân thủ pháp luật và các quy định của nhà nước Việt Nam. Đồng thời cuộc họp báo cũng cho hay là cơ quan điều tra tiếp tục xem xét việc truy cứu trách nhiệm hình sự của Formosa và các cá nhân hữu quan của họ theo pháp luật hiện hành.Như vậy là nững ngư dân bị thiệt hại trực tiếp do thảm họa

Formosa không được tham khảo hay có đại diện tham dự việc hình thành quyết định bồi thường này.

Thực tế cho đến nay cả mấy tháng đã trôi qua, không biết đã phân phối tiền bồi thường thiệt hại 500 triệu Mỹ kim này như thế nào, cho ai, mà giờ đây các ngư dân vốn là nạn nhân trực tiếp của thảm họa cá chết và môi trường bị ô nhiễm lại phải khởi kiện để đòi bồi thường thiệt hại và đòi đóng cửa vĩnh viễn công ty có yếu tố nước ngoài này?

2.- Về tư cách và căn cứ pháp lý khởi kiện của ngư dân.

Theo nguyên tắc pháp lý chung phù hợp với luật pháp hiện hành tại Việt Nam, thì bất cứ cá nhân hay tập thể ngư dân bị thiệt hại vật chất cũng như tinh thần đều có quyền khởi kiện thủ phạm là công ty Formosa đã gây ra sự thiệt hại, ra trước cơ quan tư pháp Việt Nam có thẩm quyền (là Tòa án Nhân dân Thị xã Kỳ Anh, Hà Tĩnh...trong hiện vụ), để được xét xử theo các điều luật liên quan đến sự xâm hại quyền và lợi ích chính đáng và hợp pháp của công dân, qui định trong Bộ luật Dân sự và hình sự Việt Nam. Đồng thời, nếu có dấu hiệu và đủ yếu tố cấu thành tội hình sự cơ quan công tố (Viện Kiểm Sát nhân dân) còn có quyền khởi tố để tòa án xét xử (chính phạm, đồng phạm, tòng phạm...) theo các điều khoản liên quan đến sự xâm hại tài sản, thân thể, đời sống của công dân, qui định trong Bộ luật Hình sự Việt Nam. Đây là tương quan quyền lợi pháp lý và thực tế giữa các ngư dân bị thiệt hại với trách nhiệm phải bồi thường của hãng Formosa đã gây ra sự thiệt hại đó. Tuy nhiên luật pháp Việt nam không cho phép kiện tập thể để đòi quyền lợi, nên trong hiện vụ mỗi ngư dân phải có đơn kiện đòi bồi thường riêng và căn cứ bồi thường tính theo sự thiệt hại của từng cá nhân ngư dân xét theo hoàn cảnh thực tế.

Riêng về yêu cầu đóng cửa hãng Formosa, khi xét xử vụ kiện, có thể Tòa phải căn cứ trên các văn kiện pháp lý như Luật Đầu Tư Việt Nam, Luật tài nguyên môi trường, Luật đất đai, các quyết định hành chánh như Giấy phép đầu tư, quyết định cho Formosa thuê đất của cơ quan chức năng tỉnh Nghệ An.v.v...

2.- Việc Formosa nhận lỗi và xin bồi thường 500 triệu US.dollar được cơ quan chức năng Việt Nam chấp nhận có ngăn cản ngư dân khởi kiện?

Theo nhận định của chúng tôi, vẫn không làm mất quyền khởi kiện của ngư dân bị thiệt hại. Vì tương quan quyền lợi và nghĩa vụ giữa hãng Formosa và

cơ quan chức năng thuộc chính quyền Việt Nam khác với tương quan giữa hãng Formosa với ngư dân bị thiệt hại. Căn cứ trên GPĐT của nhà cầm quyền cấp cho Formosa, phù hợp với Luật đầu tư của Việt Nam với các điều kiện sách như hoạt động an toàn, mức độ ô nhiễm cho phép, phải trả tiền thuê đất cho cơ quan chủ quản, đóng thuế cho nhà nước.v.v.. Sau khi nhận lỗi và chịu bồi thường thiệt hại 500 triệu Mỹ kim, được cơ quan chức năng của chính quyền Việt Nam chấp nhận mới chỉ giải trừ trách nhiệm cho Formosa với các cơ quan chức năng Việt Nam. Nếu ngư dân chỉ kiện Formosa, Tòa có thể đòi cơ quan chức năng ra hầu tòa như một bên có liên quan đến vụ kiện. Theo một luật sư trong nước, thì *“Việc nhà nước csyn đã nhận 500 triệu đô la của Formosa chưa được xác định là tiền gì - tiền bồi thường cho người dân (dân đâu có ủy quyền dân sự đâu mà nhận là đại diện ???) Nếu Tòa án chấp nhận đơn kiện của người dân thì Nhà nước sẽ được Tòa án mời với tư cách Người có quyền và nghĩa vụ liên quan ”*

Như vậy, các ngư dân vẫn có quyền đứng dân sự nguyên cáo kiện Formosa để đòi bồi thường thiệt hại tương xứng, căn cứ trên luật pháp liên quan của Việt Nam. Đồng thời, nếu cần ngư dân có thể kiện luôn cơ quan chủ quản thuộc chính quyền Việt Nam, để Tòa xem xét số tiền Formosa đã bồi thường cho cơ quan chức năng nhà nước và những trách nhiệm khác có liên quan đến sai phạm của Formosa.

Một luật sư trong nước cho biết *“Việc các LS góp ý cho người dân khởi kiện đòi bồi thường dân sự là điều bình thường vì chính Formosa đã xác nhận là người gây ra sự cố môi trường. Việc nêu ra thiệt hại của mỗi một ngư dân là tùy theo hoàn cảnh của từng người. VN không chấp nhận CLASS ACTION nên mỗi một ngư dân phải làm riêng mỗi người một đơn gọi là ĐƠN KHỞI KIẾN (v/v bồi thường thiệt hại do sự cố Formosa đã gây ra) Theo Luật thì sau khi nhận đơn, thì TA trong vòng một tuần lễ phải trả lời chấp nhận Đơn khởi kiện , nếu họ yêu cầu người khởi kiện phải bổ sung điều gì đó thì Tòa Án hướng dẫn người dân bổ sung, và cho họ một tháng để bổ túc. Khi đơn kiện được chấp nhận thì Chánh án sẽ phân công một thẩm phán thụ lý đơn kiện. Sau đó Tòa sẽ mời các đương sự lên lấy lời khai, khi đó nguyên đơn (người dân có quyền bổ sung thêm yêu cầu-) khi yêu cầu bồi thường thì nguyên đơn phải đóng dự án phí để đơn được thụ lý , thí dụ đòi bồi thường 01 tỷ đồng thì sẽ đóng khoảng 20 triệu tiền dự án phí (người nghèo, được địa phương chứng nhận có thể đc bớt hĩa miễn đóng ”*

Về yêu cầu Tòa ra phán quyết đóng cửa vĩnh viễn hãng Formosa nếu đã vi phạm luật bảo vệ môi trường, sinh thái và vi phạm các luật lệ khác của Việt

Nam, một luật sư trong nước cho hay “Việc người dân đòi đóng cửa Formosa là ý nguyện của họ vì họ mới hoạt động, mới xả thải ở mức bắt đầu mà đã gây ra thiệt hại môi trường như thế thì theo người dân nên đóng cửa Formosa.... “

3.- Vấn đề sau cùng là liệu ngư dân bị hại có thắng vụ kiện hay không?

Hiện nay Tòa án Huyện Kỳ Anh đã nhận đơn. Nhưng điều tiên quyết là Tòa án này có thụ lý hay sẽ bác đơn kiện vì lý do này hay lý do khác theo lệnh của lãnh đạo đảng và chính quyền trung ương. Nếu chấp nhận thụ lý vụ kiện, thì ngư dân bị hại có thắng kiện hay không? Nói cách khác liệu hai yêu sách đòi bồi thường thiệt hại và đóng cửa vĩnh viễn hãng Formosa của ngư dân khởi kiện có được Tòa án thẩm quyền chuẩn chấp hay không?

Câu trả lời tổng quát là, ngư dân bị hại khởi kiện trong hiện vụ chắc chắn sẽ thắng cả trên bình diện pháp lý lẫn thực tiễn, nếu vụ kiện được xét xử trong một đất nước có chế độ dân chủ pháp trị thực sự. Nhưng dù đơn khởi kiện của ngư dân bị thiệt hại được cơ quan tư pháp Việt Nam chấp nhận thụ lý, thì phán quyết sau cùng vẫn khó mà chấp nhận tất cả các đòi hỏi chính đáng và hợp pháp của ngư dân. Là vì Việt Nam là một chế độ độc tài đảng trị, không tuân thủ nguyên tắc tam quyền phân lập, Tòa án chỉ là công cụ trấn áp hơn là bảo vệ nhân dân, các quan tòa chỉ xét xử theo chỉ đạo của đảng vì lợi ích riêng cũng như chung của tập đoàn thống trị độc quyền, độc tôn là đảng CSVN.

Vì vậy, mặc dầu hàng ngàn ngư dân bị hại đã xuống đường liên tục trong nhiều tháng qua, mới nhất là cuộc biểu tình ôn hòa đầy khí thế vào ngày 2-10 vừa qua, với hàng ngàn ngư dân tập trung trước cửa nhà máy Formosa đưa yêu sách đòi buộc Formosa phải bồi thường thỏa đáng những thiệt hại trước mắt cũng như lâu dài cho ngư dân và đóng cửa vĩnh viễn công ty ngoại quốc làm ăn bất chính này. Cuộc biểu tình quy mô lớn này diễn ra chưa đầy một tuần sau khi ngư dân nộp đơn khởi kiện Formosa.

Trước tình hình pháp lý và thực tế trên, Tòa án nếu thụ lý sẽ phải giải quyết hai yêu cầu chính đáng và hợp pháp của ngư dân ra sao? Đây là một nan đề, bắt buộc phải giải quyết để tránh nguy cơ cho đảng và chế độ CSVN, nên nếu không giải quyết xong bằng biện pháp hành chánh, để Tòa án thụ lý sẽ được đảng và chính quyền Việt Nam quan tâm và chỉ đạo giải quyết. Theo suy đoán của chúng tôi về hướng giải quyết:

1.- Về yêu cầu đòi bồi thường thiệt hại của ngư dân có thể được đảng và chính quyền chức năng chỉ đạo Tòa án chấp nhận xem xét và giải quyết theo hướng buộc Formosa tăng tiền bồi thường thiệt hại, chi phí huấn nghệ tạm thời cho ngư dân có phương tiện sống trong thời gian biển chưa đánh bắt cá được và thực hiện trong một thời gian nhanh nhất.

Vì với số tiền bồi thường triệu 500 triệu Mỹ kim thiệt hại trước mắt cũng như lâu dài do Formosa thải chất độc gây ô nhiễm môi trường và sinh thái biển là không tương xứng; sẽ là quá thấp nếu so sánh với vụ tràn dầu ở vịnh Mercico những năm trước đây, số nạn nhân khoảng 220.000, Công ty Bristish Petrol (BP) đã phải chấp nhận bồi thường hơn 20 tỷ USD sau 5 năm kiện cáo. Tại Việt Nam, tài liệu của nhà cầm quyền cho biết, sau vụ cá chết có hơn 100.000 người không có việc làm ổn định, thu nhập thấp và 176.285 người phụ thuộc, tính chung là khoảng 276.285 nạn nhân (thực tế có thể nhiều hơn).

2.- Về yêu cầu đóng cửa vĩnh viễn Formosa của ngư dân chắc chắn đảng và chính quyền chức năng chỉ đạo Tòa án bác khước yêu cầu này. Vì đóng cửa Formosa sẽ gây hậu quả nghiêm trọng nhiều mặt kinh tế, xã hội, với khoảng một trăm ngàn công nhân chuyên gia Việt Nam mất việc, không kể hàng ngàn công nhân, chuyên gia người Đài Loan, Trung Quốc... Với số vốn đầu tư hàng tỷ dollar cho khu liên hợp kỹ nghệ luyện gang thép, điện năng, hải cảng chiếm một nấc bằng đất và biển rộng lớn. Nếu đóng cửa Formosa sau 6 năm hoạt động mà không có cơ sở pháp lý vững chắc chính phủ Việt Nam có thể bị kiện phải bồi thường. Đó là chưa kể sẽ lộ diện những quan chức tiêu cực liên quan đến việc Formosa được cấp Giấy phép đầu tư với nhiều ưu đãi quá đáng hay đã bao che những sai phạm trong quá trình sản xuất dẫn đến sai phạm nghiêm trọng xả thải chất độc hại gây thảm họa cá chết và ô nhiễm lâu dài sinh thái biển vừa qua.

Tuy nhiên, để giải tỏa sự uất ức của ngư dân và lên án của công luận, Tòa có thể ra phán quyết buộc Formosa phải thực hiện mọi phương cách làm sạch môi trường như đã cam kết trong thời gian nhanh nhất, có thời hạn; cam kết sẽ xử lý thải độc trong tương lai theo đúng quy định, nếu tái phạm gây hậu quả nghiêm trọng, Formosa sẽ bị đóng cửa vĩnh viễn không được bồi thường vì bất cứ lý do gì.

Thực tế Tòa án thẩm quyền Việt Nam được đảng CSVN cho phép thụ lý hay không, chỉ đạo giải quyết cách nào, chúng ta hãy chờ xem.

Thiện Ý

Houston, ngày 5-10-2016

